

УДК 376.01

Н. П. Чиж, учитель мистецтва та учитель дітей з інтелектуальними порушеннями Зінківського опорного лицю імені М. К. Зерова.
Nadiia Chyzh. Art teacher and teacher of children with intellectual disabilities, M.K. Zerov Zinkiv Hub Lyceum, Ukraine
e-mail:
ORCID iD <https://orcid.org/0009-0007-8002-0122>

ЦІКАВЕ НАВЧАННЯ ДЛЯ ВСІХ: ЯК УРІЗНОМАНІТНИТИ РОБОТУ З ДІТЬМИ З ООП

У сучасному суспільстві освіта займає ключове місце у формуванні та розвитку кожної особистості і покликана забезпечити рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Тому стає важливою роль спеціального педагога, який має спеціалізовані знання та навички для роботи з дітьми, які мають різноманітні відхилення в розвитку.

У статті на основі аналізу наукових розвідок та власного досвіду доводиться, що діти з особливими освітніми потребами потребують додаткової підтримки та індивідуального підходу до навчання, а головна місія спеціального педагога полягає у створенні сприятливого середовища, де кожна дитина має змогу розкрити власний потенціал незалежно від своїх особливостей. Діяльність спеціального педагога в процесі освіти дітей з особливими освітніми потребами спрямована на створення справедливого й рівноправного суспільства, де кожна дитина має змогу реалізувати свої здібності та зростати як особистість. Також педагог має звертати увагу не лише на змістовне наповнення роботи з такими дітьми, а й на емоційну сферу спілкування.

У пропонованій статті розглядається, як досягти успіху в роботі із цією категорією здобувачів освіти та які методи для цього краще застосувати, яким практичним заняттям віддати перевагу.

Представлено власний досвід автора з розвитку усного й писемного мовлення дитини із синдромом Дауна. Детально описано артикуляційні вправи, які варто використовувати для розвитку дитини, переваги застосування дошки з магнітними буквами та цифрами, надано вправи з магнітними буквами на розвиток уваги й сприйняття, наведено особливості застосування гри для навчання дитини з ООП.

Висловлено переконання, що сучасний час диктує нові вимоги до педагога, а тому мудрий наставник ставить дитячу особистість у центр своєї діяльності, стає її партнером, а не керівником, сприяє розвитку її творчого потенціалу, піклується про збереження здоров'я дитини, адже діти з ООП також хочуть усміхатися і бачити у відповідь усмішку; хочуть, щоб із ними розмовляли, вислуховували їх; хочуть робити щось нове. У відповідь вони вміють бути вдячними за спілкування, товаришування, дружбу.

Ключові слова: навчальні ігри, індивідуальна підтримка, модифікація мовлення, діти з особливими освітніми потребами.

Interesting Education for Everyone: How to Diversify Work with SEN Children

In present-day society, education plays a key role in the formation and development of every personality and is designed to provide equal opportunities for all children, regardless of their special educational needs (SEN). Therefore, the role of a special educator who has specialized knowledge and skills to work with children with various developmental disabilities is becoming increasingly important.

The paper, based on the analysis of scientific research and personal experience, argues that children with SEN need additional support and an individualized approach to learning, and the main mission of a special educator is to create a favorable environment where every child can reach their full potential regardless of their specific characteristics. The activities of a special educator in the process of educating children with SEN are aimed at creating a fair and equal society where every child has the opportunity to realize their abilities and grow as a person. The teacher should also pay attention not only to the content of work with such children, but also to the emotional sphere of communication.

The paper discusses how to succeed in working with this category of students and what methods are best to use, what practical exercises to prefer.

The author's own experience in developing the oral and written language of a child with Down syndrome is presented. The paper describes in detail the articulation exercises that should be used for the development of a child, the advantages of using a board with magnetic letters and numbers, provides exercises with magnetic letters for the development of attention and perception, and presents the features of using games to teach a child with SEN.

The author is convinced that modern times dictate new requirements for the teacher, and therefore a wise mentor puts the child's personality at the center of his or her activities, becomes a partner, not a leader, promotes the development of his or her creative potential, takes care of the child's health, because children with SEN also want to smile and see a smile in return; they want to be talked to, listened to; they want to do something new. In return, they know how to be grateful for communication, companionship, and friendship.

Keywords: educational games, individual support, speech modification, children with special educational needs

Постановка проблеми. Сучасна освіта повинна бути доступною для її здобувачів незалежно від того, які особливості розвитку вони мають від природи. Кожна дитина має право на здобуття повної загальної середньої освіти в ЗЗСО. Щоб реалізувати це право, здобувачам освіти з особливими освітніми потребами необхідна допомога спеціального педагога, який буде детально розглядати навчальний матеріал саме з таким учнем і завдяки різноманітним методам та формам роботи сприятиме кращому засвоєнню навчальної програми.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему роботи спеціального педагога з дітьми з особливими освітніми потребами розглядає нині чимало фахівців різних рівнів. Варті уваги дослідження О. А. Філоненко, Т. М. Котик. Один із можливих варіантів вирішення проблеми опанування знань через сприйняття тексту запропонував американський лікар-фізіотерапевт Гленн Доман ще в другій половині ХХ століття. Нині його методику називають «глобальним читанням». Вона була створена, щоб допомогти дітям із порушеннями психічного розвитку навчитися читати. Натепер глобальне читання активно використовують для навчання будь-яких дітей.

Ключовим у навчанні здобувачів освіти з особливими освітніми потребами є індивідуальний підхід до кожної дитини, застосування методів комунікації, доцільних для кожної окремої дитини. Ефективне використання методів комунікації передбачає розуміння педагогом індивідуальних потреб кожної дитини та наявність у нього можливості адаптувати освіту дитини відповідно до цих її потреб.

Мета статті – з'ясувати роль спеціального педагога в процесі освіти дітей з особливими освітніми потребами шляхом вивчення й аналізу доступного матеріалу із зазначеної теми, а також представлення власного досвіду роботи з такими дітьми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дитина з особливими освітніми потребами (ООП) — це людина до 18 років, що потребує додаткової підтримки в освітньому процесі [2]. До цієї категорії належать діти, які мають значні обмеження життєдіяльності, що призводять до соціальної дезадаптації внаслідок порушення росту та розвитку, здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю над своєю поведінкою, до навчання, спілкування, трудової діяльності в майбутньому.

У сучасному суспільстві освіта покликана забезпечити рівні можливості для всіх дітей незалежно від їхніх особливих освітніх потреб. Тому стає важливою роль спеціального педагога, який

має спеціалізовані знання та навички для роботи з дітьми, що мають різноманітні відхилення у розвитку. Його головна місія полягає у створенні сприятливого середовища, де дитина зможе розкрити свій потенціал незалежно від наявних у неї особливостей розвитку.

Педагог повинен пам'ятати, що найголовніше в освітньому процесі дітей з ООП – це не виконання програми, а поступовий розвиток здобувача освіти. Важливим завданням є пізнання того, що саме хвилює дитину, чому вона радіє, через що ображається, які в неї потреби, нахили, чим цікавиться, наскільки розвинена в неї увага, що можна сказати про її пам'ять або мислення, уяву та емоції.

Досвід розвитку усного й писемного мовлення дитини із синдромом Дауна. Представимо власний досвід розвитку усного та писемного мовлення дитини із синдромом Дауна.

Для формування усного мовлення учня з ним доцільно виконувати артикуляційні вправи, а для опанування дитиною навиків письма на першому етапі варто використовувати набір різнокольорових маркерів та альбом. Спроба застосувати спеціальні зошити з друкованою основою чи прості зошити в нас не була успішною. Для дитини з ООП завдання, що містяться в таких зошитах, складні для виконання або й взагалі непосильні. В альбомі ж є вільне поле й немає тоненьких рядків. Спочатку малювали доріжки для мандрівки тварин з одного пункту в інший. Далі через задані вчителем крапки із ламаних ліній зображували будинки, ялинки, машинки, тварин, що слугувало вдалим переходом до написання у майбутньому друкованих букв.

Біля ліжка дитини та над столом для занять прикріпили з батьками зображення алфавіту. Згодом, коли учень достатньою мірою опанував навички письма, з'ясувалося, що він запам'ятав послідовність букв і міг записувати їх із пам'яті в алфавітному порядку.

Учень, який не володіє усним мовленням, все ж здатен вимовити деякі звуки. Звісно, розпочинати навчання варто з голосних. За вчителем дитина промовляє, вигукує, проспівує голосні звуки на різні інтонації (гойдають дитя: «А-а-а», маля плаче: «И-и-и», заперечення: «Е-е-е», вовк виє: «У-у-у», знайшли щось: «О-о-о!»). Синхронно використовуємо рухи руками та відповідну міміку.

Шість букв, що позначають голосні звуки, бажано надрукувати великим шрифтом на окремих аркушах та демонструвати їх, коли учень промовляє відповідний звук.

Паралельно букву, яку вивчаємо, дитина вчиться писати в альбомі. На першому етапі

учень з'єднує поставлені крапки, щоб написати друковану букву. Перехід на писані букви мій учень категорично заперечував мімікою та жєстами, Показуючи друковані літери в книзі, абетці, жєстами повідомляв: «Ось це правильно». У результаті наради з колегами було вирішено, що коли дитина пише друковані літери і розуміє зміст написаного, це вже добре.

Приголосні звуки спочатку вивчали ті, які дитина могла промовити. При ознайомленні з буквою «М» склади «му», «ме» стали початком майбутньої гри «як говорять тварини» (мал. 1). Для дітей з ООП ключову роль мають асоціації, пов'язані зі знайомими поняттями. Їм, звичайно, доступніше звуконаслідування мови тварин, ніж термін «склад».

Звук «с-с-с» живе в словах: собака, слон, сова, сорока, сом. Надруковані зображення тварин складаємо в конверт. Окремо друкуємо відповідні назви, щоб добирати до картинки з твариною відповідну їй назву. Таку методику запропонував американський лікар-фізіотерапевт Гленн Доман ще у другій половині ХХ століття. Нині його методику називають «глобальним читанням». Вона була створена, щоб допомогти дітям із порушеннями психічного розвитку навчитися читати [4].

Обов'язково у процесі навчання дитини з ООП звуків та букв застосовуємо міжпредметні зв'язки. Для читання та письма використовуємо терміни, які розглядалися із предмета «Я досліджую світ». А на заняттях з образотворчого мистецтва зображуємо відповідні малюнки (наприклад, це такі теми: «Жива і нежива природа. Тварини: свійські, дикі, хижі, будова тіла. Рослини: дерева, куші, фрукти, ягоди, овочі») (мал. 2).

Використання дошки з магнітними буквами та цифрами. Зручно і швидко на дошці магнітними буквами можна викладати з дитиною відкриті та закриті склади, утворювати слова. Багато цікавих вправ є з магнітними цифрами: вивчення послідовності, зворотний рахунок, порівняння чисел, утворення прикладів.

Знаємо, як учні не люблять, коли їм виправляють у зошиті помилки. Перед записуванням потрібного слова пропонуємо дитині протяжно вимовити і набрати його на магнітній дошці.

Мал. 1. Малюнки дитини з ООП у процесі вивчення букв та звуків

Якщо учень не володіє усним мовленням, учитель протяжно вимовляє слово. Це процес забирає більше часу, але дає змогу робити звуковий аналіз і значно зменшує кількість помилок при записуванні в зошит.

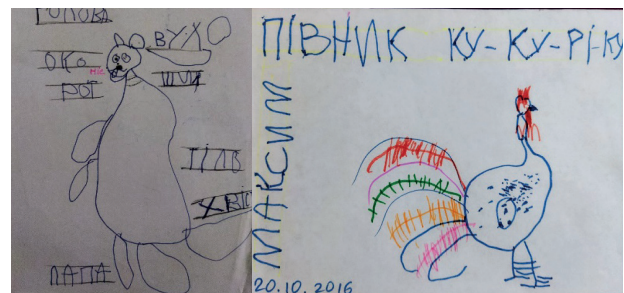
При індивідуальному навчанні вчитель знаходиться поряд біля учня і контролює виконання поставленого перед учнем завдання. Процес записування в зошит прикладів чи слів у дітей з ООП зазвичай повільний. На дошці ж швидко можна скласти нові приклади, утворювати склади та слова.

Вправи з магнітними буквами на розвиток уваги й сприйняття. Якщо дитині важко дається якесь слово для написання, тоді разом викладаємо його на дошці, промовляємо, звертаємо увагу на проблемні моменти. А далі вводимо ігровий момент: сильний вітер прилетів і знаки всі перемістив. Рукою перемішуючи букви, додаємо протяжно: шу-у-у, шу-у-у. Вперше спробували це робити з іменем учня. А далі з будь-яким словом, де траплялися помилки. Читання шляхом розвитку логічного мислення запропонував Валерій Едігей [1].

У викладеному слові, відвернувши від учня дошку, забираю одну букву. Залишаю її поряд. Потрібно поміркувати, де ж саме зникла буква і яка саме. Ввели цей ігровий момент, коли вивчали подовжені приголосні звуки.

Навчання дитини в ігровій формі. Гра для дітей, особливо молодшого віку, – це один із найважливіших природних інструментів розвитку та навчання. Дидактичні ігри спеціально плануються і пристосовуються для освітніх цілей. У грі найпростіше налагодити контакт та співпрацю, якщо дитина має особливості вербального спілкування. Це також ефективний спосіб формувати в неї навички комунікації.

Є значна різниця між грою та навчанням в ігровій формі. У грі важливий процес, а не результат, як у навчанні. Тому щоденна взаємодія з дитиною з особливостями розвитку має передбачати не лише корекційні заняття, а й власне ігрову діяльність, без встановленої заздалегідь навчальної мети чи запланованого результату.

Мал. 2. Малюнки дитини з ООП у процесі вивчення букв та звуків: застосування міжпредметних зв'язків

Під час гри варто прийняти кілька правил: не більше 5–10 % часу має припадати на запитання чи вказівки (дай мені картинку з коровою; яким кольором ти зараз будеш малювати; скільки в тебе машинок, а скільки буде, якщо я тобі ще одну дам тощо). Друге правило – приймати вибір дитини та слідувати за ним [9].

«Як говорять тварини?». *Варіант I (з'єднай картинку з вигуком).* В окремому конверті є картки з написами звуконаслідування тваринної мови: і-а, і-го-го, му-у, ме-е, бе-е, с-с-с, з-з-з, у-у-у, р-р-р, га-га-га, гав-гав, ко-ко-ко, ку-ку-рі-ку, кря-кря, ку-ку, кар-кар, ква-ква, хро-хро, жу-жу. До розкладених на столі зображень тварин із підписом їхніх назв учень добирає відповідні вигуки.

Варіант II (з'єднай слово з вигуком). На аркуші формату А4 у стовпчик записані назви тварин. Із конверта дістаємо картку з написом звуконаслідування тваринної мови. Учень читає, промовляє і виставляє вигук навпроти назви. Наприклад: «корова – му, коза – ме, баран – бе, собака – гав».

Гра «Хто що їсть?», або **«Годуємо тварин»** може мати декілька способів проведення залежно від рівня навченості дитини. *Варіант I (з'єднай дві картинки із зображеннями тварини і відповідної їжі).* *Варіант II (з'єднай зображення тварини із назвою відповідної їжі).* Заєць – морква, білка – горіхи тощо.

Варіант III (до назв тварин знайди потрібну назву їжі). На аркуші формату А4 у стовпчик записані назви тварин. Із конверта дістаємо картку з назвами їжі, яку люблять тварини. Наприклад: білка – горіхи, гриби; ведмідь – мед, малина; кабан – жолуді, буряки; кролик – морква, трава.

Варіант IV (групування за спільною ознакою). Наприклад, пропонується зібрати всі картинки із зображенням тварин, які їдять траву. Подібні ігри – «Хто де живе?», «З якого дерева листочок?», «Хто що нам дає?», «Чий хвостик?».

Хорошою допомогою є демонстрування відповідних навчальних відео: «Хто як говорить. Цікава ферма», «Як говорять тварини», «Няв-гав-кар-ква-му-га-ко» та інші.

Гра «Погукаймо!». Часто буває так, що дитина навчилася вимовляти певні звуки, слова, але лінується їх промовляти. Тому використовуємо гру: «Тут пробігав зайчик і заховався, бо він злякався і боїться вийти. Треба його покликати». (Гукаємо, вживаємо пестливі слова: «зай-зай, зайко, зайчику іди, іди до нас»). Після того, як дитина погукала, зайчик раптом з'явився.

Відомий педагог Олександр Філоненко підкреслює важливість «педагогіки здивування», коли вчитель прагне захопити чимось учня, щоб

у нього не залишилося місця для нудьги [7]. На індивідуальне заняття з дитиною завжди беру повітряну кульку чи іграшку, фігурку орігамі для ефекту здивування в потрібну хвилину.

Той, хто навчає дитину з ООП, повинен знати, що їй важче сприймати інформацію на слух і значно легше сприймати подачу матеріалу візуально. Тому добре, коли навчання відбувається таким чином, що матеріал репрезентують у вигляді карток, написів, відео [8].

Висновки. У сучасному суспільстві освіта займає ключове місце у формуванні та розвитку кожної особистості і покликана забезпечити рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб.

Діти з особливими освітніми потребами потребують додаткової підтримки та індивідуального підходу до навчання. Головна місія спеціального педагога полягає у створенні сприятливого середовища, де кожна дитина має змогу розкрити власний потенціал незалежно від своїх особливостей. Також педагог має звертати увагу не лише на змістовне наповнення роботи з такими дітьми, а й на емоційну сферу спілкування.

Діяльність спеціального педагога в процесі освіти дітей з особливими освітніми потребами спрямована на створення справедливого та рівноправного суспільства, де кожна дитина має змогу реалізувати свої здібності та зростати як особистість. На основі спостережень за учнем вчителю доцільно з'ясовувати, які в учня або учениці є сильні сторони та більш розвинені здібності, які в дитини вподобання та інтереси, а також слабкі місця, що потребують більшої уваги.

Розвиток навичок також залежить від мотивації, бажання, настрою дитини, яка здобуває освіту. Чим більша зацікавленість, тим якісніше учень виконує завдання, і результат буде значно кращим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Едігей Валерій. Вчися читати, малюк! Як підвищити техніку читання і розвинути мислення дитини (практичний посібник). Київ: Гран, 1995. 4 с.
2. Дитина з особливими освітніми потребами. Довідник безбар'єрності. URL : <https://bf.in.ua/rizni-sotsialni-hrupy-2/dytyna-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-oor> (Дата звернення: 10.09.2023).
3. Котик Т. М. Нова Українська Школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Астон, 2020. 192 с.
4. Методика глобального читання – універсальний спосіб навчити кожну дитину. На Урок. URL : <https://naurok.com.ua/post/metodika-globalnogo-chitannya-universalniy-sposib-navchiti-kozhnu-ditinu> (дата звернення: 16.08.2023)

5. Особливості навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в сучасній сім'ї. На Урок. URL : <https://naurok.com.ua/kursova-robota-osoblivosti-navchannya-ta-vihovannya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-suchasniy-sim-135434.html> (дата звернення: 28.08.2023).

6. Особливості навчання дітей із синдромом Дауна: що важливо знати <https://naiu.org.ua/osoblyvosti-navchannya-ditey-iz-syndromom-dauna-shho-vazhlyvo-znaty-vidео> URL : (дата звернення: 03.09.2023)

7. Філоненко Олександр: Проблема нашої школи – це проблема нудьги, а з нудьги народжуються жакливі речі, які ми недооцінюємо. URL : <https://center.nestor.net.ua/oleksandr-filonenko-problema-nashoi-shkoly-tse-problema-nudhy-a-z-nudhy-narodzhuiutsia-zhakhlyvi-rechi-iaki-my-nedootsiniuiemo/> (дата звернення: 15.10.2023).

8. Як сформуванати навички гри в дітей з ООП (дата звернення: 29.08.2023). URL : <https://nus.org.ua/articles/yak-sformuvaty-navychky-gry-v-ditey-z-ooп/>

REFERENCES

1. Edihei Valerii (1995). *Vchysia chytaty, maliuk! Yak pidvyshchyty tekhniku chytannia i rozvynuty myslennia dytyny (praktychnyi posibnyk)*. [Learn to read, baby! How to improve your child's reading technique and develop their thinking (practical guide)]. Kyiv: Hran. [in Ukrainian].

2. *Dytyna z osoblyvymy osvritnimy potrebamy*. [A child with special educational needs]. Retrieved from: <https://bf.in.ua/rizni-sotsialni-hrupy-2/dytyna-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-ooп/> (accessed 10.09.2023). [in Ukrainian]

3. Kotyk T. M. (2020) *Nova Ukrainska Shkola: teoriia i praktyka formuvannia emotsiinoho intelektu v uchniv pochatkovoї shkoly: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv pochatkovoї shkoly*. [The New Ukrainian School: theory and practice of forming emotional intelligence in primary school students: a teaching aid for primary school teachers.]. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].

4. *Metodyka hlobalnoho chytannia – universalnyi sposib navchyty kozhnu dytynu* [The global reading methodology is a universal way to teach every child.]. *Vebresurs «Na Urok»* [Web resource «To the lesson»]. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/post/metodyka-globalnogo-chitannia-universalniy-sposib-navchiti-kozhnu-ditynu> (accessed 16.08.2023). [in Ukrainian]

5. *Osoblyvosti navchannia ta vykhovannia ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v suchasniy simi* [Peculiarities of education and upbringing of children with special educational needs in a modern family]. *Vebresurs «Na Urok»* [Web resource «To the lesson»]. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/kursova-robota-osoblivosti-navchannya-ta-vihovannya-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-suchasniy-sim-135434.html> (accessed 28.08.2023). [in Ukrainian]

6. *Osoblyvosti navchannia ditei iz syndromom Dauna: shcho vazhlyvo znaty* [Peculiarities of teaching children with Down syndrome: what is important to know]. *Natsionalna Asambleia liudei z invalidnistiu Ukrainy* [National Assembly of People with Disabilities of Ukraine]. Retrieved from: <https://naiu.org.ua/osoblyvosti-navchannya-ditey-iz-syndromom-dauna-shho-vazhlyvo-znaty-vidео> (accessed 03.09.2023). [in Ukrainian]

7. Stepanova-Kamysh A. (2022). *Yak sformuvaty navychky hry v ditei z OOP* [How to develop play skills in children with SEN]. *Vebresurs NUS* [NUS web resource]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/yak-sformuvaty-navychky-gry-v-ditey-z-ooп/> (accessed 29.08.2023). [in Ukrainian]

8. Filonenko Oлександр (2019). *Problema nashoi shkoly – tse problema nudhy, a z nudhy narodzhuiutsia zhakhlyvi rechi, yaki my nedootsiniuiemo* [The problem of our school is the problem of boredom, and boredom gives rise to terrible things that we underestimate]. Retrieved from: <https://center.nestor.net.ua/oleksandr-filonenko-problema-nashoi-shkoly-tse-problema-nudhy-a-z-nudhy-narodzhuiutsia-zhakhlyvi-rechi-iaki-my-nedootsiniuiemo/> (accessed 15.10.2023). [in Ukrainian]

Цитувати: Чиж Н. П. Цікаве навчання для всіх: як урізноманітнити роботу з дітьми з ООП. *Постметодика*. 2024. № 1. С. 68–72.

Chyzh, N. P. (2024). *Tsikave navchannia dlia vsikh: yak uriznomanitnyty robotu z ditmy z OOP* [Interesting Education for Everyone: How to Diversify Work with SEN Children]. *Postmetodyka – Postmetodyka*, 1(142). 68-72. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1810>